

14. Офіційний сайт Вищого господарського суду України: <http://www.arbitr.gov.ua/>.

15. Офіційний сайт Одеського морського торговельного порту: <http://www.port.odessa.ua/>.

16. Офіційний сайт Керченського морського торговельного порту: <http://kerchenskiy-morskiy-torgovelniy-port.business-guide.com.ua>.

17. Офіційний сайт Ренійського морського торговельного порту: <http://www.portreni.com.ua/>.

18. Офіційний сайт Іллічівського морського торговельного порту: <http://www.ilport.com.ua/>.

19. Офіційний сайт Южного морського торговельного порту: <http://www.port-yuzhny.com.ua/>.

Стаття надійшла до редакції 10.07.09.

УДК 340.11

Г. О. Федоренко,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права (юридичний факультет,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»)

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОГО ПОЛЯ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

У статті аналізуються проблеми переосмислення предметного поля загальнотеоретичної науки з позиції загальнолюдський цінностей, і передусім, верховенства прав людини і громадянина.

Ключові слова: еволюційно-синергетична парадигма, принцип плюралізму суспільного життя, новий вимір загальнотеоретичного пізнання, загальнолюдські цінності, верховенство прав людини і громадянина, взаємозв'язок права з духовно-моральними феноменами, зв'язки юридичного права та держави

Перед будь-якою фундаментальною суспільною наукою на значимих історичних етапах суспільного розвитку постає об'єктивна необхідність переосмислення власного предметного поля та методологічних засад і підходів. Це, в повній мірі, стосується і такої фундаментальної юридичної науки, як теорія держави і

права. У зв'язку з цим, вважаємо цілком слушною позицію професора М. І. Козюбри, на думку якого, «у процесі історичного розвитку змінюються як кількісно, так і якісно самі явища, які становлять об'єкт дослідження загальної теорії держави і права, — держава і право, що обумовлює необхідність більш високого рівня їх пізнання, використання нових підходів і методів, досягнень інших наук, вивчення нових зв'язків та властивостей вказаних явищ. Це, у свою чергу, призводить до істотних змін у самій науці. У зв'язку з цим, періодично, на значимих історичних етапах розвитку загальна теорія держави і права, як будь-яка наука, має повертатися не лише до методологічного переозброєння чи дозброєння, а й **переосмислення** або ж уточнення свого предмету» [1, с. 92].

У зв'язку з цим зробимо спробу проаналізувати головні особливості розвитку предметного поля та методологічних засад загальної теорії держави і права, починаючи ще з часів радянської доктрини.

Як відомо, в умовах становлення та розвитку радянської загальнотеоретичної доктрини *«монопольне»* положення займала саме *марксистсько-ленінська парадигма*; основу ж марксизму складало вчення про класову боротьбу, у зв'язку з чим у питаннях дослідження та вивчення держави і права домінував *принцип партійності*, тобто **однобічне**, (виключно з класових позицій) **ставлення до об'єктивних проявів** їх природи, сутності, співвідношення та взаємозв'язку; зокрема, на засадах партійності, радянська загальнотеоретична доктрина, (виокремлюючи буржуазну державу, державу диктатури пролетаріату та загальнонародну державу), загалом, визначала державу як організацію класового панування, машину для підтримання панування економічно могутнього класу або як знаряддя заможного класу для його захисту від незаможного, а право — як волю пануючого класу, возведену у закон (волю, зміст якої визначається матеріальними умовами життя пануючого класу). Іншими словами, саме держава визнавалася джерелом права, а право визначалося як система загальнообов'язкових норм, встановлених державою та забезпечених державним примусом.

«Крах» соціалістичного табору викликав розлад серед прихильників даного вчення. Загальновідомо, що західні вчені з належною коректністю ставляться до марксистської доктрини, як до однієї із наукових гіпотез. Колишній Папа Римський Іоанн

Павло II в одній із своїх промов підкреслював, що завдяки ядру істини, яка також існує і в марксизмі, — завдяки соціалістичній ідеї, — змінився і капіталізм.

Обравши демократичний, соціальний, правовий шлях розвитку Україна проголосила принцип плюралізму суспільного життя (ст. 15 Конституції України).

При цьому демократизація українського суспільства, відмова, зокрема, від радикальної ідеології суспільствотворення призвели за роки незалежності України **до нового розуміння значимості особи по відношенню до держави, до переосмислення значимості права та правознавства, в цілому, і до нового виміру загальнотеоретичного пізнання, зокрема, як її вихідної основи.**

У зв'язку з цим у вимірі нових орієнтирів наукового пізнання (у вимірі системно-синергетичної парадигми) метою загальної теорії є *формування світоглядних орієнтирів з позиції загальнолюдських цінностей, і передусім, верховенства прав людини і громадянина*; якщо уподібнювати юридичну науку з живим духовним створінням, то загальна теорія відповідає його вищому, духовному рівню.

На сьогодні системно-синергетична («еволюційно-синергетична» [2]) парадигма знаходиться в центрі особливої уваги усього вченого світу, оскільки синергетика, вивчаючи самоорганізаційні процеси, які відбуваються у складних відкритих системах, надає інформаційно-комунікативну модель світу, першоджерелом якої є духовний світ людини.

У внутрішньому духовному світі людини живуть життєдайні імпульси моральності, гуманності, справедливості, які в усі часи певним чином виявляють свою дію, передусім, в межах системи «право — особа — суспільство — держава», і тому саме від «порозуміння людей у питаннях права» щодо найважливіших сфер суспільної життєдіяльності, залежить те, яким буде суспільство та його державна організація; (видатний мислитель стародавнього Риму Марк Туллій Цицерон наголошував: «Держава є надбанням народу, а народ є не будь-яким зібранням людей, об'єднаних разом тим чи іншим чином, а єднанням багатьох людей, пов'язаних між собою порозумінням у питаннях права та спільністю інтересів» [3, с. 69]).

В контексті системно-синергетичної парадигми, загальна теорія, закладаючи базові знання у сфері правознавства, має робити наголос, передусім, на особливому взаємозв'язку права (як

однієї із найважливіших суспільних цінностей) з суспільними феноменами духовно-морального характеру та іншими суспільними факторами; (Г. Гегель: «Грунтом права є духовне і його найближчим місцем і вихідним пунктом є воля.., свобода складає її субстанцію і визначення... ..опанування поняття свободи пов'язане з опануванням поняття свавілля..... **Якщо я хочу розумного, то я дію не як відокремлений індивідуум, а згідно з поняттям моральності, вцілому; в моральному вчинку я висуваю не самого себе ...»** [4, с. 419]; приміром, розгляд поняття «правомірна поведінка» є неможливим без осмислення феномену «звичасвої правомірної поведінки» у вимірі «морального буття», «воління добра» (за Г. Гегелем), «внутрішнього бажання порядку» (за Г. Сллінеком) тощо).

Водночас узагальнені уявлення у сфері правознавства неможливо сформувати без опанування значимості взаємозв'язків юридичного права з державною організацією, які, своєю чергою, впливають на процес становлення та розвитку правової дійсності; так, поняття «суб'єктивного права» як відповідної «моральної можливості» неможливо осмислити без опанування її як «законно визначеної свободи» (за Б. Чичеріним), тобто, врешті-решт, без осмислення сутності «об'єктивного права» як системи норм права, що забезпечуються державним примусом.

При цьому на сьогодні в предметному полі загальної теорії особливій актуальності набувають проблеми переосмислення закономірного та випадкового (в розрізі системно-синергетичної парадигми) (див. Федоренко Г. О. Деякі аспекти вивчення теорії держави і права за новою системно-синергетичною парадигмою // Проблеми вдосконалення підготовки юристів: професійні та морально-етичні аспекти: Зб. матеріалів наук.-метод. конф., жовтень 2008 р. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 170—178).

Центральна ідея інергетики полягає у тому, що порядок виникає із хаосу, нестабільність буття розглядається як така ознака, що зумовлена постійним, вічним обміном інформацією між суб'єктами, завдяки чому і здійснюється соціокультурна еволюція. Отже, хаос у рамках соціосинергетичних моделей наділяється творчим початком, здатністю творення нового порядку. Фактично йдеться про духовний стрижень процесів соціального упорядкування, оскільки в основі усіх структур, пов'язаних із самоорганізацією суспільства, знаходиться духовність, як сутнісна ознака природи людини.

Загальна теорія є фундаментальною юридичною наукою і за офіційною доктриною в системі юридичних наук виділяється, передусім, тим, що покликана вивчати загальні та специфічні закономірності виникнення, функціонування та розвитку держави і права, та пов'язаних з ними суспільних відносин. *З приводу цього, необхідно підкреслити, що позиції фахівців щодо питань, пов'язаних із переосмисленням закономірного і випадкового в межах предмету теорії, загалом, не співпадають; оскільки поряд з консервативною точкою зору, існує думка про те, що теорія має вивчати не лише закони, але й випадки: адже в реальному житті поруч з першими діють і останні; зокрема, як вказує доцент кафедри державно-правових дисциплін Української академії банківської справи, кандидат юридичних наук В. В. Сухонос, загалом, предмет теорії можна визначити як закономірності та випадковості, властивості та сторони, характеристики, що є загальними для всіх державно-правових явищ і процесів [5, с. 13].*

Безумовно, це нормальна наукова дискусія, що існує у будь-якій цивілізованій спільноті, де діють засади суспільного плюралізму і верховенства права (в тому числі і на рівні європейського освітянського простору), і тому будь-які спроби визнати домінуючим якийсь один із підходів до вирішення проблем предметного поля або методології загальнотеоретичної науки та дисципліни є неприпустимими.

Література

1. *Козюбра М. І.* Наукознавчі проблеми загальної теорії держави і права // Методологічні проблеми правової науки. — Х., 2003.
2. *Снегірьов І. О.* Роль еволюційно-синергетичної парадигми в осмисленні соціуму // Автореф. дис. канд. філософ. наук 09.00.09 / Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. — К., 2004. — 16 с.
3. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для юридичних вузів і факультетів / Уклад., заг. ред. — проф., д-р ітор. наук Г. Г. Демиденко. 2-е вид., доп. і змін. — Харків: Легас, 2002. — 921 с.
4. Там само.
5. *Сухонос В. В.* Теорія держави і права: Навчальний посібник. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 450 с.

Стаття надійшла до редакції 12.07.09.